

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 38, Haziran 2019, s. 132-138

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.5015>

Doç. Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, nozsavas@gmail.com

MEKANIN ÖGESİ OLARAK ÇAĞDAŞ SANAT ¹

Özet

Sanat, tasarım ve mimari birbirinden ayrı düşünülmemeyen bir bütün halindedir. Bu bütünün her parçası birbiriyle ilişkili olduğu gibi birbiri içinde yer almakta ve etkileşmektedir. Mekan kavramına disiplinler arası yaklaşım çerçevesinde farklı anlamlar yüklenmiş ve sanatsal üretimin merkezi haline gelmiştir. Mekanın sanat ile olan ilişkisi onu içinde barındırmasının yanı sıra onunla bütünleşmesidir. Artık mekan sanatın sadece ögesi değil, bir parçası olmakta, hatta kendisi bir sanat eserine dönüşmektedir. Bu bağlamda mekan tasarımının bir eser olma özelliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada amaç, mekan-yapıt ilişkisini değil, mekanın bir yapıta dönüştürülmesini aktarmak, mekanın ögesi olarak çağdaş sanata değinmektir. İzleyici-yapıt deneyimini mekan ile bütünleştiren ve mekanın bir ögesi haline gelen örneklerle yer verilerek literatüre katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Sanat, Mekan, Tasarım.

CONTEMPORARY ART AS THE ELEMENT OF THE SPACE

Abstract

Art, design, and architecture are a whole that is not considered separate. Each part of this whole is interrelated, interconnected and interacting with each other. Within this scope, the interdisciplinary approach to the concept of space, different meanings have been assigned and space becomes the center of artistic production. The relationship of the space and the art become integrated with it besides holding it inside. Now, space is not only the element of art, but a part of it,

¹ Bu çalışma, 18-20.04.2019 tarihleri arasında Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi'nde gerçekleşen, 6. Uluslararası Güzel Sanatlar Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

and it is transformed into a work of art. In this context, becoming an artwork feature of the space design comes to exist. The purpose of this study is to convey the transformation of the space to artwork, not a space-work relationship, but to refer to contemporary art as the element of the space. It is aimed to give examples about audience-art work experience that integrated with space and became an element of the space and to contribute to the literature.

Keywords: Contemporary Art, Space, Design.

GİRİŞ

Mekan, insanı çevreden ayıran ve içinde eylemlerin sürdürülmesine elverişli bir boşluk (Hasol, 2002:313), herhangi bir iç-dış çevre ya da kapalı bir alan (Coates, 2011: 166) olarak tanımlanmaktadır. Farklı disiplinlerde farklı anlamı ifade eden mekan, fiziksel olarak sınırları belirli bir alanı temsil etmekte fakat bir kavram olarak mimarinin aksine sınırsız anlamlara bürünmektedir. Mekan artık sadece barınma gibi fiziksel eylemleri değil, psikolojik, sosyal ve düşünceye dayalı eylemleri de içermektedir. Bu eylemlere sanat ve tasarımı kapsayan ifade biçimleri de dahil olmaktadır. Özellikle mekan ile ilişkilendirilen yeni eylemler çağdaş sanat ifade biçimleri ile ön plana çıkmaktadır. Gibson (2007: xiii), çağdaş sanatı, 1960'lı yıllarda başlayan, kavram olarak güncel algısı taşımasıyla birlikte uzun bir süreyi kapsadığını tanımlamaktadır. Çağdaş sanatta yer alan ifade biçimleri ile birlikte, sanat ve tasarım alanlarında keskin sınırlarla ayrılmayan disiplinler arası yaklaşımlar oluşmaktadır. Hem sanat alanında birbiri içerisinde yer alan, hem tasarım alanında birbiri ile ilişkilendirilen hem de bu iki alan arasında geçişlerle, ortak yapılanmalar söz konusu olmaktadır. 1960'lı yıllardan sonra bu alanlarda yeni eğilimler ve yeni ifade biçimleri yer almakta, böylece çağdaş sanatın doğuşu ile birlikte mekanın yeni rolü de ortaya çıkmaktadır. Antmen (2010 :10), bu dönemde sanatın sergilendiği mekanların yapısı, kuralları ve sınırlarının zorlanarak, sanatçılara uyum sağladığını belirtmektedir.

20. yüzyılda sanat ve tasarım alanlarında geleneksel ifade, sergileme ve üretim biçimlerine karşıt görüşlerin yoğunlaşması ve teknolojik gelişmelerin de etkisi ile birlikte yeni yaklaşımlar oluşmuştur. Bu yaklaşımlar mekan açısından yeni birer algı oluşturmakta, sanat ve tasarım alanlarında disiplinler arası bir etkileşim sağlamaktadır (Özsavaş Uluçay, 2017: 2256). Özellikle çağdaş sanatın birçok uygulama biçimini barındıran, genellikle mekana özgü bir ifade biçimi olan **yerleştirme sanatı** (installation art) (Görsel 1), yerleştirme sanatı kadar mekanla iç içe ve anıtsal ölçeklerde açık alanda yer alan **arazi sanatı** (land art) (Görsel 2), çoğunlukla sanatçının bedenini kullandığı ve seyirci ile etkileşimli olarak gerçekleşen **performans sanatı** (performance art) (Görsel 3) ve birçok ifade biçimini bir araya getiren hareketli görüntülerden oluşan **video sanatı** (video art) (Görsel 4) gibi yeni açılımlarda mekanın etkin kullanımı, sanat eserinin ögesi halinde olması durumu görülmektedir.

Görsel 1. Anish Kapoor, Leviathan, 2011. (Wiedwalls, 2019)

Görsel 2. Robert Smithson, Spiral Jetty, 1970. (Robert Smithson, 2017)

Görsel 3. Yoko Ono, Cut Piece, 1965. (Workflow, 2015)

Görsel 4. Heli Rekulai, Skein, 2000. (Kati Kivinen, 2015)

Oliveira (2015: 14) yerleştirme sanatını, sanatçının hayali mekanını oluşturarak sanat eserini yaratması olarak tanımlamaktadır. Çağdaş sanatta, yapıt ve mekanın soyut ilişkisi reddedilmekte, nesne mekanın bir parçası olarak kurgulanmaktadır, sonuç yapıtın kendisi değil, izleyicide yarattığı etki ve yaratım süreci olmaktadır (Arnold, 2010). Mekan, çağdaş sanat bağlamında ele alınan bir kavram olduğunda temel anlamı dışında sanatın bir ögesi olarak kurgunun tam merkezindedir. Kütüphane, spor salonu, hava alanı, opera binası, banka, restoran gibi pek çok mekan sanatçıların çalışma alanı olmuştur (Ellegood, 2014: 7). Ünal (2014: 148), 1970’li yıllarda Daniel Buren, Hans Haacke, Niele Toroni, Michael Asher gibi bazı sanatçıların, çalışmalarını dış mekanda sergilemesinin sanatı tekeline bulundurma, kalıba sokma, sunum alanına dair kuralları koyma gibi tavırlara karşı eleştiri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ilfeld (2014: 11), sanat, tasarım ve mimari alanlarının sınırlarının belirsizleştiğini belirtmektedir. Çağdaş sanatta yer alan sanatçıların sanatsal ifade biçimleri ile birlikte kuramcılar da mekanın yeni bir rolü olduğunu belirtmektedir. Mekan sanatçının eseri için bir öge olmanın dışına çıkmakta ve artık mekan eserin kendisi olmaktadır. Sanat eseri-insan iletişimi mimari ile bütünleşerek yeni bir deneyim oluşturmaktadır.

Mekânın Ögesi Olarak Çağdaş Sanat Örnekleri

Birbirinden ayrı düşünülemeyen bir bütün halindeki sanat ve tasarım alanları mekanın içinde yer almanın ötesine geçmiştir. Eser kendi sınırları dışına çıkmakta ve bulunduğu ortamı bir parçası olarak kullanmaktadır. Artık sanatsal üretimin merkezi, üretimin kimliği olan mekan, sınırlandırılmış fiziksel bir anlamdan öte, sınırlandırılmamış bir kavramdır. Tanyıldızı (2016: 79), mekanı sanatçılar için yalnızca inşa edilmiş bir alan değil, kentsel, sosyal ve siyasi kavramlarla ele alınan bir konu olarak değerlendirmekte ve sanatçıların mekan ile üretim arasında bir bağlantı arayışında olduğunu belirtmektedir. O’Doherty’nin (2010), Beyaz Küpün İçinde: Galerî Mekanının İdeolojisi isimli kitabında tasvir ettiği gibi artık mekan sanat için sadece beyaz bir küpten ibaret değildir. Mekan sanat ile bütünleşmektedir. Antmen (2010: 10), minimalizm akımının mekanın kendisini sahneleştiren ve 1960’larda beyaz küp algısının kırılmasındaki en önemli etkenlerden biri olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda çalışmanın hazırlanmasındaki amaç, mekan-yapıt ilişkisini değil, mekanın bir yapıta dönüştürülmesini

aktarmak, mekanın ögesi olarak çağdaş sanata değinmektedir. İzleyici-yapıt deneyimini mekan ile bütünleştiren ve mekanın bir ögesi haline gelen örneklere aşağıda yer verilmektedir.

Berlin Yahudi Müzesi

Var olan müzenin genişletilmesi için düzenlenen bir yarışma sonucu ortaya çıkan Berlin Yahudi Müzesi, mimar Daniel Libeskind tarafından tasarlanmıştır. 1999 yılında yapımı tamamlanmış ve 2001 yılında ziyarete açılmıştır. Mevcut bina ile yer altından bağlantısı olan bu binaya Libeskind “Between the Lines” adını vermiş, Libeskind (1992: 83), “*ben bir ızgara veya bir kare veya bir modül ile başlamak istemedim, fakat hiçbir yer olmayan bir yerden başlamam gerekti*” diye tanımlamış, bu çizgi kümelerinin Doğu-Batı Berlin’deki bazı yerleri bağlayan ve gerçekdışı yerler-gerçek insanlar arasındaki bağlantılar olduğunu belirtmiştir. Mimar Libeskind, yapının içinde boş mekanlar yaratmıştır. Yapının başlı başına bir sanat ifadesi olması dışında ayrıca içinde kalıcı sergiler de yer almaktadır. Artık mekanın bir ögesi haline gelmiş ve ona ait bir parça olan örneklerden biri; Menashe Kadishman tarafından yapılan enstalasyon Shalekhet (Fallen Leaves) binanın zemin katında yer almaktadır. Sayısı 10.000 den fazla yuvarlak demir plakaların üzerindeki yüzler, savaş kurbanlarının acı anılarını ifade etmektedir (Jewish Museum Berlin, 2019).

Görsel 5. Berlin Yahudi Müzesi, Foto: Günter Schneider (Museum Portal Berlin, 2019)

Görsel 6. Shalekhet (Fallen Leaves) entalasyon, Fotoğraf: Nilay Özsavaş Uluçay (29.06.2018)

Paris Borsa Ticaret Binası

18. yüzyıl yapılarından biri olan Paris Bourse de Commerce binası mimar Tadao Ando tarafından tasarlanan bir yapı ile sanat galerisine dönüştürülmektedir. 2019 yılında sergilenmeye başlayacak olan tarihi yapının ortasında 30 metre çapında 9 metre yüksekliğinde beton bir silindir olarak tasarlanmış sanat galerisi, 3000 m² modüler alana sahiptir (Bourse de Commerce, 2019). Silindir alanın üstündeki yürüyüş yolları ile izleyiciye farklı bir deneyim yaratarak artık o mekanın ögesi olan bir sanat ifadesi olarak yer almaktadır. Mimarın tasarımı aslında mekan içindeki bir enstalasyon ve artık mekanın kendisi bir esere dönüşmektedir. Böylece Ando tarafından tasarlanan bu yapı, Paris Borsa Ticaret Binasının bir parçası aynı zamanda mekanın bir ögesi olarak çağdaş sanat örneği haline dönüşmektedir.

Görsel 7-8-9. Paris Borsa Ticaret Binası, (Bourse de Commerce, 2019)

In Orbit

In orbit / Yörüngede isimli çalışması ile Tomas Saraceno, şeffaf ve yansıtıcı yüzeylere sahip kürelerden oluşan gergi ağ sistemi ile yarattığı yüzeylerde mekana ait fiziki sınırları kaldırarak farklı bir deneyimi izleyenlere yaşatmaktadır. 2013 yılında Almanya'da Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen K21 meydanında 25 metre yüksekliğe kurulmuştur. Artık K21 meydanının bir parçası haline gelmiş bu eser, şeffaf çelik ağlardan 2500m² lik bir alanda konumlanmaktadır (Kunstsammlung, 2019). Furuto (2013), doğanın tam olarak gözlemlenmesi ile bu alanda olan insanların birbirlerini titreşim ile algılamasına ve yapılan çalışmanın melez bir iletişim biçimi olduğuna değinmektedir. Fiziksel olarak erişilebilir ve insanların içinde gezmesi beklenen, farklı kotlarda ağlarla kaplanmış bu alan insanların birebir deneyimlemelerine açık olarak kalıcı sergileme halindedir. İçinde bulunduğu mekân ile bir bütün halinde yer alan bu eser artık mekânı bir ögesi olarak kullanmak yerine, mekânın bir ögesi olarak yer almaktadır.

Görsel 10-11. In Orbit Installation. (Archdaily, 2013)

SONUÇ

Mekan kavramı sanat alanları bağlamında farklı açılardan uzun yıllar incelenmiş bir konudur. Sanatın içinde resmedilen veya anlatılan kavram olarak gelişen mekan, Rönesans dönemi ile birlikte perspektif olgusunu içinde barındıran ve üçüncü boyutta bir anlam ifadesine bürünmüştür. 18. Yüzyılda sanat ve sanatçı için mekan kavramı eseri kapsayan, barındıran ve sunulma biçimi ile bir düzlemden ibaret olması bakımından kuramsal çalışmalarda yer almaktadır. Fakat Endüstri Devrimi ile birlikte gelişen teknoloji ve yenilenen kaynaklarla birlikte mimari tasarım ve mekan algısında yeni biçimlenmeler görülmeye başlanmıştır. Böylece 20. Yüzyılda modernizm ile ortaya çıkan fikirler, sanat akımları mimariye ve iç mekan tasarımlarına yansımaya başlamış ve mekan tasarımında yeni bir döneme girilmiştir. Mekan tasarımında biçimlenme Üçüncü Dönemine (1960-2000) girerken mekan ve sanat ilişkisi sanat için mekan kullanımının dışına çıkarak mekanı da içine katan bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Postmodernizmden dekonstrüktivizme kadar yayılan bu döneme eş zamanlı olarak yeni sanatsal ifade biçimleri doğmuştur.

1960'lı yıllarda ortaya çıkan ve günümüzde baskın olarak hala etkisini hissettiğimiz ve güncelden kopmayarak sürekli kendini yenileyen çağdaş sanat ifade biçimleri ile mekan yeni bir rol kazanmıştır. Bu rolün oluşmasında sanat ve tasarım disiplinlerinin tüm çizgi ve sınırlarından arınarak ayrılmaz bir bütünü vurguluyor olmasının etkisi görülmektedir. Bu çok yönlü etkileşim içerisinde mekan, sanat ve tasarım alanlarının merkezi halindedir. Artık bu yaklaşımlar çerçevesinde sanat için mekana göre, mekana özgü ve hatta mekanın kendisi olacak biçimde yönelimler görülmektedir. Disiplinler arası oluşan yeni yaklaşımlar mimari ile özdeşleşmekte ve kendisini oluşturmaktadır. Bu çalışmada mekanın yeni rolü ve mekanın ögesi olarak çağdaş sanat örneklerine yer verilmekte ve sanat ve tasarım ilişkisinin mekan üzerindeki kurgulamalarının çok yönlü olduğu görülmektedir. Farklı alanların birbiri içinde yer aldığı bu dönemde, eserlerin üretilmesi aşamasında da farklı disiplinlerden insanlar bir araya gelerek çalışmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada izleyici-yapıt deneyimi, mekan-insan etkileşimi ile iç içe yer alıp özdeşleşerek yeni bir deneyim biçimi yaratmıştır. Mekanın üstlendiği bu yeni rolde, mekan artık yapıtın kendisi, sanat eserinin ana ögesi durumuna gelmiştir. Çalışmada bu konuya değinmek, çağdaş sanatın ögesi olarak sürekli ele alınan mekanın, mekan tasarımı boyutunda incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada yer alan örneklerde mekanın sanat eserinin bir parçasına, mekanın sanat eserinin ana ögesine ve mekanın sanat eserine dönüşme biçimi ele alınmaktadır. İzleyici-yapıt deneyimini mekan ile bütünleştiren örneklerle bu duruma mekan tasarımı açısından değinmek ve literatüre katkı sağlamak hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

- Antmen, A. (2010). "Beyaz Küp ve Ötesi: Postmodern Dönemde Galeri Mekanının Dönüşümü", O'doherty, B., Beyaz Küpün İçinde: Galeri Mekanının İdeolojisi (A. Antmen, çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Arnold, D. (2010). Art History: Contemporary Perspectives on Methods. Singapore: Wiley-Blackwell Publishing.
- Bourse de Commerce. The Project – Bourse de Commerce – Pinault Collection. <https://www.boursedecommerce.fr/en/leprojet.html> Erişim Tarihi: 01.04.2019.

- Coates, M., Brooker, G. Ve Stone, S. (2017). Görsel İç Mimarlık Sözlüğü (N. Şık, çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Furuto, A. (2013). “In Orbit” Installation / Tomas Saraceno. Archdaily. <https://www.archdaily.com/394622/in-orbit-installation-tomas-saraceno> Erişim Tarihi: 03.04.2019.
- Gibbons, J. (2007). Contemporary Art and Memory: Images of Recollection and Remembrance. London: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- Hasol, D. (2002). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Ilfeld, E. J. (2012). Beyond Contemporary Art. London: Vivays Publishing.
- Jewish Muesum Berlin. (2019). <https://www.jmberlin.de/en/shalekhet-fallen-leaves> Erişim Tarihi: 01.04.2019
- Kivinen, K. (2015). From Monitor to Gallery Space – Spatialisation of the Moving Image in Finnish Video Art in the 1990s. FNG Research, 2: 1-13.
- Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen. Kunstsammlung NRW: Tomas Saraceno. <https://www.kunstsammlung.de/en/discover/exhibitions/tomas-saraceno.html> Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Libeskind, D. (1992). Between the Lines: the Jewish Museum, Berlin. Research in Phenomenology, 22, 82-87.
- Museumportal Berlin. Müze – Berlin Musevi Müzesi – Museumportal Berlin. <https://www.museumportal-berlin.de/tr/muzeler/judisches-museum-berlin/slideshow/#0> Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- O’Doherty, B. (2010). Beyaz Küpün İçinde Galeri Mekanının İdeolojisi (A. Antmen, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Oliveira, D. N., Oxley, N., Petry, M., Archer, M. (1994). Installation Art. USA: Smithsonian Institution Press.
- Özen Tanyıldızı, S. (2016). Mekana özgü sanatta yeni stratejiler: Berlin’deki güncel pratikler. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 16, 75-85.
- Özsavaş Uluçay, N. (2017). Sanatın Mekanı ve Mekanın Sanatı. İdil, 6 (36), 2245-2257.
- Smithson, R. www.robertsmithson.com Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Ünal, B. 2014. Mekanın Dönüşümü Üzerine Kurgusal Yaklaşımlar. Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 13, 143-152.
- Workflow. 2015. <http://workflow.arts.ac.uk/view/view.php?id=139175&offset=500> Erişim Tarihi: 01.04.2019.
- Widewalls. Anish Kapoor-Leviathan-2011. <https://www.widewalls.ch/space-in-art/> Erişim Tarihi: 01.04.2019.